

ЦИРКУЛЯРНА МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ЯК СКЛADOVA ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Перегуда Юлія Андріївна

доктор економічних наук, доцент,

доцент кафедри глобальної економіки,

Національний університет біоресурсів і природокористування України;

заступник завідувача кафедри організації туристичної діяльності,

професор кафедри організації туристичної діяльності,

Навчально-науковий інститут управління, економіки та бізнесу

Міжрегіональної Академії управління персоналом

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1434-2509>

Циркулярна модернізація економіки України має розглядатися не як допоміжний екологічний напрям, а як один із механізмів економічної адаптації до правил внутрішнього ринку Європейського Союзу. Європейський план дій щодо циркулярної економіки 2020 р. задає перехід від лінійної моделі виробництва і споживання до моделі, у якій ресурси довше залишаються в господарському обігу, відходи мінімізуються, а вимоги до продукції охоплюють увесь її життєвий цикл: проєктування, виробництво, споживання, ремонт, повторне використання, перероблення і повернення матеріалів у виробництво [1]. Для України така рамка формує не тільки екологічний орієнтир, а й майбутні умови участі виробників у європейських ланцюгах вартості, де продукція, пакування, матеріальний склад, простежуваність і поводження з відходами перетворюються на елементи ринкового допуску.

Європейський Союз сам перебуває у фазі незавершеного переходу до циркулярної економіки, що важливо для коректного порівняння з Україною. За даними Євростату, у 2024 р. лише 12,2% матеріалів, використаних в економіці ЄС, походили з перероблення, тоді як ціль на 2030 р. становить 23,2%. Найвищий рівень циркулярного використання матеріалів зафіксовано для металевих руд – 23,4%, для неметалевих мінералів – 14,3%, для біомаси – 9,9%, для викопних енергетичних матеріалів – 3,8% [2]. Такі дані уточнюють економічний зміст циркулярної модернізації: вона не зводиться до швидкої заміни первинної сировини вторинною, а передбачає поступову перебудову обліку матеріальних потоків, ринку вторинної сировини, стандартів якості перероблених матеріалів і механізмів їх промислового використання.

В Україні початковим нормативним вузлом цього переходу став Закон України «Про управління відходами», який регулює запобігання утворенню відходів, управління ними, відновлення та перероблення,

а також вводить принципи ієрархії управління відходами та розширеної відповідальності виробника [3]. Однак сама правова рамка лише відкриває перехід і не замінює економічної інфраструктури, без якої норми щодо відновлення, перероблення та розширеної відповідальності виробника залишаються обмежено дієвими.

За даними Національного плану управління відходами до 2033 р., у 2020 р. в Україні було утворено понад 462,4 млн т відходів, з яких 85% припадало на видобувну промисловість, 11% – на переробну промисловість, 1,3% – на побутові відходи. Утворення відходів на одну особу становило 11,1 т, що більш як удвічі перевищувало показник країн ЄС – 4,8 т. За 2010–2020 рр. середній показник утилізації відходів в Україні становив 27%, спалювання – 0,3%, а решта відходів піддавалась операціям видалення або тимчасового зберігання [4]. Український розрив із ЄС має не тільки нормативний, а й структурно-економічний характер: у матеріальному балансі домінують великі промислові й видобувні потоки, тоді як вторинне використання ресурсів залишається інституційно та технологічно обмеженим.

Побутові відходи утворюють інший, але соціально й інфраструктурно найбільш видимий вимір проблеми. У 2021 р. в Україні було утворено понад 51 млн куб. м побутових відходів, або понад 10 млн т; перероблено та утилізовано близько 7,64%, з яких 1,14% спалено, а 6,5% потрапило на заготівельні пункти вторинної сировини та сміттєпереробні лінії. У 2022 р., без урахування частини тимчасово окупованих територій, утворилося майже 39 млн куб. м побутових відходів, або понад 7 млн т; перероблено та утилізовано близько 9,9% [4]. Зростання частки оброблення не варто інтерпретувати як сталий прогрес, оскільки воно відбувалося на тлі воєнного скорочення бази обліку, міграції населення та втрати частини територіальних даних. Ключовий економічний висновок полягає в тому, що навіть побутовий сегмент із відносно придатними для повторного використання потоками – папером, картоном, склом, пластиком, металами, біовідходами й текстилем – поки не перетворено на стабільну ресурсну базу для переробної промисловості.

Інфраструктурна база залишається головним обмеженням циркулярної модернізації. Національний план фіксує, що в Україні діє близько 1500 підприємств, які формують організаційно-виробничу інфраструктуру ринку вторинної сировини та мають потужності з перероблення відходів. Водночас у 26 населених пунктах працює лише 31 лінія для сортування відходів, а управління побутовими відходами переважно базується на захороненні. Загалом діє 5,7 тис. звалищ і полігонів площею майже 8 тис. га; 40% із них потребують рекультивації, і лише близько 120 полігонів відповідають державним будівельним нормам [4]. За такої інфраструктурної конфігурації вимога сортування відходів не створює циркулярної економіки як такої. Необхідна повна економічна ланка:

сортувальні і переробні потужності, логістика вторинної сировини, стандарти її якості, гарантований промисловий попит і фінансово спроможні муніципальні системи.

Воєнний чинник створив окремий потік відходів, який одночасно є екологічним ризиком і потенційним ресурсом для відбудови. За даними Міндовкілля, станом на кінець 2023 р. загальний обсяг відходів від руйнувань, що утворилися внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, становив понад 600 тис. т. Галузеві збитки у сфері поводження з відходами оцінюються у 2,9 млрд дол. США і включають розбір, вивезення відходів руйнування, недоотримані надходження та додаткові видатки органів місцевого самоврядування і компаній зі збирання відходів [4]. У сегменті відходів руйнувань економічний потенціал циркулярності є найбільш прикладним: бетон, цегла, метал, деревина та інші матеріали можуть повертатися у відбудову лише після сортування, очищення, дроблення, сертифікації й контролю безпечності. Без такої системи відходи руйнувань залишатимуться витратним екологічним тягарем, а не ресурсом для будівельної економіки.

Європейська комісія у звіті щодо України за 2025 р. прямо пов'язує подальший прогрес із практичним виконанням, інфраструктурою та регіональним плануванням. Комісія відзначає ухвалення Національного плану управління відходами як позитивний крок, але наголошує, що для повного узгодження з рамковою директивою ЄС про відходи потрібні належна інфраструктура, регіональні й місцеві плани, стратегія циркулярної економіки та план дій. Окремо названо потребу належного управління будівельними і демонтажними відходами, відходами виробничої промисловості, небезпечними відходами, розширеною відповідальністю виробника, пакуванням, одноразовими пластиками, батареями, відходами електричного та електронного обладнання, а також відповідністю чинних полігонів вимогам ЄС [5]. Інституційний бар'єр полягає не в загальній слабкості регулювання, а в розриві координації між центральними органами, обласними військовими адміністраціями, громадами, комунальними операторами, приватними переробниками, контролюючими органами та виробниками, на яких має поширюватися розширена відповідальність.

Особливий виклик для України створює перехід ЄС від політики відходів до політики сталої продукції. Регламент (ЄС) 2024/1781 встановлює рамку вимог до екодизайну сталої продукції та передбачає врахування довговічності, ремонтпридатності, можливості модернізації, повторного використання, перероблення, енергоефективності, вмісту вторинної сировини та цифрової доступності інформації про продукт [6]. Для української економіки це означає, що інтеграція до європейських виробничих ланцюгів залежатиме не лише від ціни, логістики чи митного

режиму, а й від здатності підприємств підтверджувати циркулярні характеристики продукції. Виробник має бути здатним довести матеріальний склад продукції, її екологічні характеристики, можливість ремонту, джерела сировини та відповідність цифрово підтвердженим вимогам. Циркулярна модернізація в такій логіці перестає бути лише політикою відходів і стає умовою промислової конкурентоспроможності.

Фінансовий вимір переводить циркулярну модернізацію з площини екологічних зобов'язань у площину інвестиційної політики. Інструмент ЄС для України на 2024–2027 рр. передбачає до 50 млрд євро підтримки для відновлення, реконструкції та модернізації України на шляху до членства в ЄС [7]. Для циркулярної модернізації це створює потенційне джерело інвестицій, але не гарантує автоматичного переходу. Економічний ефект можливий лише за наявності підготовлених проєктів із вимірюваною ресурсною базою: сортувальних станцій, переробних потужностей, цифрових систем обліку, об'єктів для будівельних і демонтажних відходів, біовідходів, пакування, електронного обладнання, батарей і небезпечних потоків. Фінансування має спрямовуватися не в загальні екологічні програми, а в проєкти з прогнозом окупності, тарифною моделлю, договорами постачання відходів як сировини та підтвердженням попитом на вторинні матеріали.

Європейський інвестиційний банк демонструє, що циркулярна економіка вже є окремим напрямом фінансування, а не периферійним екологічним сектором. У 2020–2024 рр. ЄІБ інвестував 5,1 млрд євро у 153 циркулярні проєкти в різних секторах, пов'язуючи їх із ресурсозбереженням, зменшенням кліматичного та екологічного впливу, економічним зростанням, робочими місцями і безпекою постачання критичних матеріалів [8]. Для України це означає потребу переводити циркулярну модернізацію в мову інвестиційних проєктів. Найбільш прикладний потенціал мають ті потоки, де вже існує значний обсяг матеріалу і зрозумілий ринок збуту: пакування, скло, папір і картон, пластики, метал, будівельні відходи, відходи руйнувань, біовідходи, деревина, електронне обладнання, батареї. У цих потоках циркулярність здатна давати прямий економічний ефект через зниження витрат на захоронення, імпортозаміщення частини сировини, локалізацію переробки та створення робочих місць. Економічний механізм циркулярної модернізації можна подати як послідовність: облік матеріального потоку – інфраструктура збирання і сортування – стандартизована вторинна сировина – промисловий попит – інвестиційна окупність – інтеграція до європейських виробничих ланцюгів.

Практичний зміст циркулярної модернізації України полягає у переході від нормативного наближення до ЄС до матеріально-інфраструктурної адаптації економіки. Її ядро формує економічний ланцюг: роздільне збирання, цифровий облік відходів, регіональні

й місцеві плани, прозорі тарифи, конкурентні оператори, ринок вторинної сировини, промислове використання перероблених матеріалів, екодизайн продукції, відповідальність виробника, підготовлені інвестиційні проєкти та контроль за полігонами. У такій конфігурації циркулярна модернізація стає складовою євроінтеграційної політики, оскільки забезпечує не тільки екологічне наближення до *acquis* ЄС, а й економічну здатність України виробляти, обліковувати, переробляти й постачати продукцію за правилами внутрішнього ринку Союзу.

Список використаних джерел:

1. Circular economy action plan. European Commission. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy_en (дата звернення: 30.04.2026).
2. Over 12% of materials in the EU come from recycling. Eurostat. 19.11.2025. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20251119-1> (дата звернення: 30.04.2026).
3. Про управління відходами: Закон України від 20.06.2022 № 2320-IX. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2320-20> (дата звернення: 30.04.2026).
4. Про затвердження Національного плану управління відходами до 2033 року та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2024 № 1353-р. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1353-2024-%D1%80> (дата звернення: 30.04.2026).
5. Ukraine 2025 Report: Commission Staff Working Document SWD(2025) 759 final. European Commission. Brussels, 2025. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2025_en (дата звернення: 30.04.2026).
6. Regulation (EU) 2024/1781 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 establishing a framework for the setting of ecodesign requirements for sustainable products. Official Journal of the European Union. 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1781/oj/eng> (дата звернення: 30.04.2026).
7. The Ukraine Facility. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/ukraine-facility_en (дата звернення: 30.04.2026).
8. Circular economy. European Investment Bank. URL: <https://www.eib.org/en/projects/topics/energy-natural-resources/circular-economy/index> (дата звернення: 30.04.2026).